

Kronika

Ob razstavi bratov Šubicev

Velika baročna dvorana Narodne galerije je bila tudi to pot polna oltarnih podob.

Dva cerkvena slikarja! — si lahko bral na obrazih ljudi, ko so vstopali, kar je le potrdilo že utrjeno mnenje. Res, dva cerkvena slikarja, a vendar, kakšna sklenjena veriga vzrokov se skriva za tem, na videz osebnim vprašanjem obeh umetnikov, katerih življenje nam je razgrnilo vodstvo Narodne galerije s prireditvijo razstave. Njen obisk je pomenjal dve uri resničnega uživanja.

O okoliščini bi rad govoril, o kateri, ozko vzeto, res ni govoriti strokovnjakom umetnostne zgodovine, ker spada bolj v področje splošne kulturne zgodovine. Pri obeh slikarjih taka dvojnost! Prireditelji so jo še podčrtali, ko so razdelili razstavo med dve poslopji, v stavbo Narodne galerije in v Jakopičev paviljon v Tivoliju. Tu velika platna, sneta iz oltarjev in znesena iz vrste podeželskih cerkva. Med podobami svetnikov in svetnic le nekaj portretnih študij malega formata, ki pa jih srečaš idealizirane zopet v skupinah velikih oltarnih slik; z vrsto skic s svinčnikom in peresom so služile le kot predhodne študije, po katerih moreš ugotoviti, s kakšno skrbnostjo je slikar pripravljaval kompozicije, stoje in drže oseb, izraze, oblačila. Tam vrsta tihih, intimnih skic in slik z motivi vsakdanjega življenja, krajine, svetlobne študije, včasih le bežna slika razpoloženja, intimna podoba, ki ji je bil za predmet rad slikar sam, njegov tovariš ali znanka, vse v različnih tehnikah. Ob njih še portreti kakovosti in velikega sloga. Vse to v nasprotju s konservativnostjo in obenem bohotno reprezentativnostjo prve skupine risano ali slikano z mnogim iskanjem, med njim celo takim, ki je moglo veljati v evropskem slikarstvu tiste dobe za zelo moderno.

Razlika ne zadeva umetnikove vestnosti. Tudi v veliki dvorani lahko občuduješ prelest barv in prefinjeno tehniko slikanja oblačil ter med angeli in svetnicami portrete, kjer obraz živi v očarljivem realizmu, kjer je koža sočna in so udje polni. Tudi tu so umetnika mamili mnogi tehnični problemi slikarstva ob katerih si je znal usmeriti delo tako, da je izživel svoj umetniški čut. Razlika je v pojmovanju. Tu delo za zaslužek, za pašo umetnostne presoje nevajenih oči, za dnevni kruh in odvrnitev gmotnih neprilik, skratka delo po naročilu, kjer naročnik ni zasledoval umetnostnih ciljev, temveč mu je bilo tudi slikarstvo v drugi službi. Tam umetnikovo iskanje izraza, s katerim bi hotel povedati največ, najbolj zajeti duha dobe in utešiti dar svoje narave. Prav zaradi dvojnosti v delu obeh bratov je bila do te razstave širšemu krogu nekam nejasna celotna podoba njiju dela in osebnosti. Sedaj, ko je bilo enkrat delo zbrano, je jasno, da razkol, ki zija med obema smerema, ni razkol v osebnostih obeh slikarjev, temveč posledica svojevrstnosti, ali bolje, razvojne stopnje slovenskega življenja njiju dobe.

V sedemdesetih in osemdesetih letih preteklega stoletja, ko sta oba mlada slikarja razvijala svojo delavnost, je bilo slovensko življenje sredi procesa, ki se je pričel v restavracijski dobi in se do danes ni zaključil in ki bi ga kratko lahko označili z laizacijo slovenskega življenja. Kulturen in literaren zamudnik, kakršnen smo z nekaterimi drugimi nedržavnimi narodi v krogu ostalih bil, še nismo utegnili izgraditi svoje družbe. Do srede 18. stoletja vprašanje slovenske organizacije na narodni podlagi zaradi miselne strukture dotedanjih dob sploh ni moglo biti stavljen. Šele takrat se je vžgala iskra slovenske zavesti, ki je najprej začela prevzemati slovstveno delo posameznikov in se šele kasneje utrjevati tudi v širši

plasti družbe na Slovenskem. Obenem s širjenjem narodne zavesti, ki se je v drugi polovici preteklega stoletja razvila v oster boj z nemštvom in imela značaj narodnostnega boja, se je razvijal kot pri vseh narodih tudi pri nas še drug, notranji boj, boj za sprostitev slovenskega človeka kot poedinca, a tudi naroda v celoti iz objema sile verske organizacije, ki je bila v prejšnjih stoletjih dolgo dobo Slovincem skoro edini okvir tudi kulturnega in ne le verskega izživljanja. Ni nujno, da je imel ta boj pri nas ali kjerkoli izrazit protiverski značaj. Lahko je bil le napor, da se zavrne cerkvena oblast v meje, ki jih po svojih prvotnih naukih ima, namreč le na skrb za onostranski blagor človeške duše. Še v predmarčni dobi je bila skoro celokupna slovenska inteligenca v službi Cerkve. Vse, kar je študiralo, je študiralo za gospoda. Šele nekako z letom 1848 se je začel pravi prevrat v miselnosti mladih ljudi, kajti tedaj se je stara, utrjena praksa nanaglo prelomila in visoke šole so dobile slovenski dotok tudi na svoje laične oddelke. Seveda je bilo to v skladu s celotno miselno usmeritvijo tiste dobe na Slovenskem, ki je bila zopet posledica izpremenjenih socialnih razmer v monarhiji. Boj je bil pri nas težji kakor kje drugje, prvič, ker je bila verska organizacija strnjenejša, miselno rigoroznejša in gospodarsko močnejša, drugič, ker nismo imeli ne svoje plasti posvetne aristokracije z njenim svojskim načinom življenja, ne bogatega, k prostosti stremečega meščanstva.

Na kulturnem področju sta opravila veliko, prelomno delo s „Čbelico“ Prešeren in Čop. Res sta imela že predhodnike. Linhart je umrl kot nepomirljiv svoboden duh, a konec konca je bilo sleherno, tudi najneznatnejše delo poslednjega duhovnika, ki se je kakorkoli vpletel s kulturnim delom v vrsto preroditeljev v svojem bistvu le nov donos k slovenski sprostivti. Toda prvi veliki slovenski pesnik in prvi razgledani esteta sta boj začela načelno in ga bila sistematično; pesem ne sme biti v službi grobe koristi in skrb za npravno nepokvarjenost ljudstva ne sme do mej, ko se zgraža nad sleherno iskreno čustveno izpovedjo. Tudi slovenska literatura se mora sprostiti svojih ozkih moralističnih stražarjev in neogljenosti narodnega utilitarizma ter se povzpeti do estetskih vrednot in popolne svobode. Čop je umrl prezgodaj in Prešeren je moral v nerazviti družbi prezgodaj popustiti; omagal je in na videz celo predal borbo. Toda bil je le njen veliki utemeljitelj, vse nadaljnje je po nujnih zakonih razvoja prinesel čas. Do desetletij, ko sta živela Šubica, se je razvila in razbohotila do meje, ki bi jih ne bilo prisoditi kratkemu razmiku nekaj desetletij. Napravila si je pot najprej v literaturi, tem vrhu in ostrini vsega slovenskega udejstvovanja, a kmalu tudi v širokih plasteh meščanstva, ki se je pričelo ozirati po prirodnejših, sproščenejših oblikah življenja. Proces je pronical v globino in širino in našel v dobi obeh slikarjev svoj najradikalnejši izraz v Stritarjevi zanosni, široki, kljubovalni besedi v „Dunajskih sonetih“: Slovenski liberalci sem, kamnajte! Zopet je bil literat tisti, ki je obtoževal in utiral nove neznane smeri in najjasnejše videl pot, ki jo mora iti ljudstvo, da bo našlo za svoje življenje način, ki mu bo najbolj prijal in do najvišje mere sprostil njegove umske in čustvene sile in dvignil tudi gmotno blagostanje. Izpovedi umetnika je sledila kmalu reorganizacija narodnega političnega življenja, ki je prišla z načelno svetovnonazorno delitvijo Slovencev, s katero je bilo že vedno konec gesel En hlev in en pastir!, Kdor Slovenec, ta katolik! (s čemer je bila mišljena potreba politično organiziranega katolicizma in ne toliko verska pripadnost) in podobno.

Pogled v življenje Jurija in Janeza Šubica z vidika take narodove borbe šele prav razkriva mesto, ki ga imata v slovenskem kulturnem življenju.

Bolj kot ostale panoge umetnosti sta upodabljajoča in arhitektura odvisni od konzumenta. Za slikarja je bila cerkev največji naročnik. V boju za obstanek so

nastala velika platna iz glavne dvorane. In kar je zanimivo, brata jih nista slikala z odporom, kakor je na primer mlajši Jurij prevzemal naročila, ki njegovemu umetniškemu nagnjenju niso prijala. Tradicija od doma, kjer je vsa hiša v Poljanski dolini živela od podobarstva in je vsak otrok prinesel na svet dar kot podedovano lastnost družine? Utrjeni nazor dobe, ko je cerkvena organizacija obvladala znaten del javnega življenja? Prav tedaj, ko je bil Stritar na Dunaju po izidu „Dunajskih sonetov“ še ves v žaru začete borbe, se je dosti družil z Jurijem, ki je prišel na Dunaj na akademijo. Mladi slikar govori s spoštovanjem v svojih pismih o 19 let starejšem ustanovitelju in uredniku „Zvona“ kot prvem mentorju v vprašanjih, ki so vzburkovala razgledanega zapadnjaka. Od tedaj pa do konca dni njegovega kratkega, z večno denarno negotovostjo prepletenega življenja se umetniška vprašanja pri njem niso nikdar vezala z verskimi čustvi. Svet obeh bratov je bil svet tedanjih pogledov na umetnost, ki se je že v veliki meri sprostila objemov verskih in tudi klasičnih motivov in iskala neizumetničeno, čim bolj pristno naravo in človeka. Rezultat teh iskanj pri obeh bratih so slike v Jakopičevem paviljonu, ki so v umetniškem oziru proti ostalim neizmerno pristnejša izpoved. Med njimi je nekaj velikih portretov. Mimo domačih in škofjeloških še dr. Tavčarja in žene, sina Ivana Hribarja, Viktorja Smoleta in „Gospoda z monoklom“ — prvih zastopnikov mladega zavestno slovenskega meščanstva, bodočega umetnostnega konzumenta. Tako si podajata v delu bratov Šubicev roki dve obdobji.

Če bi bil namen te razstave prikazati, kako daleč sta se brata Šubica vzbela v razvojni črti slovenskega slikarskega ustvarjanja in s tem doprinesla k rasti slovenske kulture, bi bila razporeditev kataloga pač obratna: na prvo mesto bi prišla platna intimnega, nemirnega iskanja in kot vzporedno delo v ilustracijo razmer, kako se je v njiju dobi preživljal slovenski umetnik, velike, danes reprezentativne oltarne slike.

F. Petrè.

Obrobne opazke k temeljnemu vprašanju

Takoj spočetka moram izjaviti, da se sam dobro zavedam gorostasnosti trditve, ki jih navajam.

Gotovo je nepojmljivo, da se more take stvari sploh misliti. Danes, ko imamo slovensko univerzo, Narodni muzej, nešteto revij, gledališče, opero, galerijo — kako je mogoče, da se vse to na daljavo 145 kilometrov tako korenito izgubi? Bili bi podobni noju, ki zarije glavo v pesek, če ne bi hoteli vsaj na zunanje vzeti dejstva, ki nam govori, da ni nemški nacijonalni socializem edini, ki briše z zemljevida Slovenijo.

V teku svojih študijskih let sem imel srečo, da so se mi od časa do časa nehote odprla vrata hrvatske, vsekakor tudi nacionalistične miselnosti. In tam sem videl kratko, brezsrčno in jasno resnico: Slovenci smo zgolj odcepek Hrvatov. Zanimiva folkloristična varietas, ki je že s svojim obstojem dovolj eksotična, ki pa ni, da bi jo človek resno pošteval.

Ne, tako v obraz vam ne bo tega nihče povedal. To se govori le takrat, kadar ni nepoklicanih ušes. In na vsa taka naivna vprašanja boste dobili nadvse ljubezniv in obenem odločen odgovor — ah, to vam je gotovo natvezel kak fantast! Kje neki! Hrvatska zadostuje sama sebi s svojimi lastnimi deželami.

Odločujoči činitelji hrvatske lingvistike, kot je n. pr. univ. prof. dr. Fancev in ostali, so ravno letos ob 100 letnici hrv. himne in ilirskega gibanja iz temelja razveljavili dosedanje umevanje ilirizma na Hrvatskem. Po svojih najnovejših raziskovanjih so dognali, da je ilirizem anno 1848 zgolj sinonim za hrvatstvo. Gaj